

SAKIZ'IN TÜRK HÂKİMİYETİ ALTINA ALINMASI

Şerafettin TURAN

Türk denizcilik tarihi üzerindeki araştırmaların yetersizliği malûmdur. Denilebilir ki, daha yüzyıllarca evvel bu boşluğu gören Kâtip Çelebi'nin kaleme aldığı *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr*'ı da olmasaydı, Osmanlı donanmasının XVII. yüzyıl ortalarına kadar giriştiği seferler ve bunların sonunda yapılan fetihler hakkında özet halinde de olsa bazı bilgiler veren bir el kitabından bile mahrum bulunacaktık. Ancak, Kâtip Çelebi'den bu yana yazılanlar genellikle onun verdiği bilgilerin sınırlarını pek aşamadığı için, Türk donanmasının harekâtı ve deniz savaşlarının sıhhatli bir kronolojisi henüz yapılamamakta ve dolayısıyla *Tuhfetü'l-kibâr* yazarının bazı yanlışlıkları da tekrar edilegelmektedir. *Sakız* adasının ne zaman ve ne şekilde zapt edildiği mes'elesi de bunlar arasında gösterilebilir.

Kâtip Çelebi, Szigedvar seferine çıkmak üzere olan Kanunî Süleyman'ın, Kaptan-i derya Piyale Paşa'yı, bir-kaç yıldanberi vergisini muntazaman ödemeyen ve *Malta Şövalyeleri*'ne yardım eden *Sakız* adasının zaptına memur ettiğini ve 973 baharında (Mart-Nisan 1566) 70 kadirga ile *İstanbul*'dan hareket eden Osmanlı Kaptan-ı deryasının, ada karşısındaki *Çeşme* limanına demirledikten sonra, kendisini ziyarete gelen *Sakız* idarecilerini tevkif ettirerek adayı Türk hâkimiyeti altına aldığı kaydetmektedir.¹ *Esfâr-i Bahriyye-i Osmanîyye* yazarı M. Şükrü, bu konuda Kâtip Çelebi'nin verdiği bilgileri aynen tekrarlamakta,² ilk defa olarak *Mühimme* kayıtlarını da kullanan İ. Hakkı Uzunçarşılı ise, *Sakız*'ın zaptına karar verilmesinin sebepleri ve fetihten sonra adadan nakledilen *Sakızlılar* hakkında yeni malûmat vermekle beraber, Kâtip Çelebi'ye uygun olarak, Osmanlı donanmasının *Çeşme*'de demirlediğini ve *Sakızlı* idareci-

1 *Tuhfetü'l-kibâr*, İstanbul, 1329, s. 81 v. d.

2 İstanbul, 1306, s. 490 v. d.

lerin burada tevkif olunduklarını söylemektedir.¹ Biz de *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığımız *Piyale Paşa* maddesinde *Sakız* adasının zaptını aşağı yukarı aynı şekilde izah etmiştik.

Sadece Türk kaynaklarına dayanılarak verilen bu bilgilerde, Piyale Paşa'nın *Sakız* seferi teferrüatı ile aydınlatılmamakta, hattâ adanın zaptedildiği tarih bile tesbit olunamamakta idi. *Sakız*, Türk topraklarına katıldığı sırada aslen Cenevizli olan *Giustiniani* âilesinin hâkimiyeti altında bulunduğuna göre, bu konuda İtalyan kaynaklarından faydalanmak gerekiyordu. Nitekim İtalya kütüphanelerindeki çalışmalarımız esnasında *Sakız*'ın Türk hâkimiyeti altına alınması hakkında etraflı bilgi veren kaynak ve araştırmalara rastladık ve Piyale Paşa komutasındaki donanmanın *Çeşme*'de değil de, doğrudan soğruya adanın doğu tarafındaki *Passaggio* (*Geçit*) mevkiine demirlemiş olduğunu tesbit ettik. Dolayısıyla, bizim de Kâtip Çelebi'ye itimat ettiğimiz için düştüğümüz hatayı düzeltmek, aynı zamanda Anadolu kıyılarına ancak 7,5 mil uzaklıkta olmasına rağmen, bütün *Ege Adaları*'nın zaptından sonra ve Kanunî Süleyman devrinin son aylarında Türk topraklarına katılan *Sakız*'da Ceneviz hâkimiyetinin devamını sağlayan sebepleri ve nihayet adanın ilhakına yol açan olayları gereği gibi izah edebilmek için mes'eleyi topluca ele almak lüzumunu duyduk.

I- SAKIZ'DA CENEVİZ HÂKİMİYETİNİN YERLEŞMESİ: MAONA

IV. Haçlı Seferi'ne katılan Lâtinlerin, Bizans başkentini zaptettikten sonra İmparatorluk ülkelerini aralarında paylaştıkları Eylül 1204 anlaşmasına göre *Sakız*, İstanbul Lâtin İmparatorluğunun hissesine düşmüştü. Fakat ada üzerindeki Lâtin hâkimiyeti çok sürmemiş ve İznik İmparatoru III. Yuannis Vatatses, 1247 de *Sakız*'ı tekrar Bizans topraklarına katmağa muvaffak olmuştu².

Mihail Paleologos'a, Lâtin İmparatorluğu'na son verip başkenti gene *İstanbul*'a nakletmek imkânını veren 13 Mart 1261 *Ninfeo* (*Nif= Kemalpaşa*) andlaşması ile Bizans'ta Cenovalılar üstün duruma geçerken³, Ceneviz tebasına *Sakız*'da da bazı imtiyazlar tanınmıştı. 10

1 *Osmanlı Tarihi*, c. III. Bölüm. I. Ankara, 1951. s. 6 - 8

2 Carlo (Karl) Hopf, *Storia dei Giustiniani di Genova*, Tradotta da Alessandro Wolf, Genova, 1882, s. 8

3 Andlaşmanın mâhiyeti ve bunun *Levante*'deki İtalyan kolonileri bakımından taşıdığı önem için bk. G. Heyd-G. Müller, *Le Colonie commerciali degli Italiani in Oriente nel Medio evo*, I, Venezia - Torino, 1866, s. 316 - 319.

Temmuz 1261 de varılan anlaşmaya göre, Cenova'ya *Sakız*'da bir Konsolos bulundurma hakkı veriliyor ve Cenovalı tacirlere adada pazar yeri, evler ve bir kilise tahsis olunuyordu. Cenovalı Konsolos, adadaki bütün Cenova tebaası üzerinde idarî ve kazaî yetkilere sahip olacaktı¹. Şüphesiz ki bunlar, bir ticaret imtiyazı çerçevesinde olup, adada hâkimiyet yetkisi mâhiyetinde değildi. Fakat Cenovalıların *Sakız*'a ayak basmalarının ve bir müddet sonra burayı kendi hâkimiyetleri altına almalarının başlangıcını teşkil ediyordu.

Sakız, 1292 de Sicilyalı Ruggero di Loria'nın, 1303 te de Katalan Ruggero de Flor'un hücumlarına uğramış ve aynı yıl 30 yelkenliden müteşekkil bir Türk filosu da adaya saldırarak pek çok ganimet almıştı. Bilhassa *Aydınogulları* tehdidinin artması karşısında İmparator II. Andronikos (1282-1328), *Sakız*'ı müdafaa edebilecek kudretli birisini aramağa başlamış ve kendisi de bir olup-bitti yaratarak bu göreve talip olan *Yeni Foça* hâkimi Benedetto Zaccaria'yı seçmek zorunda kalmıştı. Aslen Cenovalı *Zaccaria* âilesinden olup, kardeşi Manuele'nin ölümünden sonra 1288 den beri dirlik suretiyle *Yeni Foça*'yı elinde bulunduran Benedetto, II. Andronikos'tan *Sakız*'ın idaresinin kendisine bırakılmasını veya adaya yeteri kadar müdafaa kuvveti gönderilmesini istemiş, İmparatorun tereddüt ettiğini görünce de, 1304 de adayı işgal etmişti. İşte bu olup-bitti üzerine II. Andronikos, *Sakız*'ı "10" yıl müddetle Benedetto ya dirlik olarak tevcih etmişti. Tevcih şartlarına göre, adadaki kalede Bizans bayrağı dalgalanacak ve Benedetto Bizans hazinesine her yıl geliri nisbetinde bir miktar para verecekti.² Böylece *Sakız*'da Cenovalılara tanınan ticarî imtiyazlardan 43 yıl sonra ada bir Cenovalının tasarrufuna terkedilmiş oluyordu.

II. Andronikos, Benedetto Zaccaria'dan sonra yerine geçen oğlu II. Benedetto (Paleologos) zamanında (1307-1314) *Sakız*'ın tevcih beratını "5" yıl için yenilemek lüzumunu duymuştu. Fakat II. Benedetto'nun ölümünden sonra yeğenleri Martino ile III. Benedetto arasında anlaşmazlık başgösterince, yeni imparator III. Andronikos (1328-1341), 1329 da adaya bir donanma sevkederek Martino'yu zincire vurdurtup *İstanbul*'a getirtmiş ve Benedetto'yu

1 Carlo Hopf, *Ayn. esr.* 10

2 *Ayn. esr.* 16

da *Sakız*'a *vali* tâyin etmişti.¹ Bu suretle *Sakız* 1329 da tekrar imparatorluğa katılmış oluyordu ki bu durum 1346 ya kadar ancak 17 yıl devam edebilecekti.

Cenova Cumhuriyeti, malî güçlükler yüzünden *Ege*'ye bir donanma sevkedecek durumda olmadığı için *Levante*'deki kolonilerini kendi âkıbetlerine terketmek zorunda kalmıştı. O kadar ki Doc Giovanni de Murta'nın seçilmesini protesto ederek *Monaco*'ya sığınan ve *Cenova*'da iktidarı ele geçirmeğe hazırlanan asilzâdelere karşı koyabilmek için bir donanma hazırlanması gerektiğinde, zengin armatörlere başvurmak mecburiyetini duymuştu. Armatör Simone Vignoso ve 28 arkadaşının kendi paraları ile tehziz ettikleri donanma, Cenevizli mültecilerin *Province* limanlarına kaçmaları üzerine, 1346 başlarında *Monaco* önlelerinden *Ege*'ye doğru yelken açmıştı.² Cenova'nın *Levante*'deki en büyük rakibi *Venedik*, bu sırada *Sakız*'ı üs olarak kullanmak istediğinden, Simone Vignoso komutasındaki Ceneviz donanması, buna fırsat vermeden 15 Haziran 1346 da ada önlerine gelmiş ve buradaki zayıf Bizans garnizonunun mukavemetini kolaylıkla kırarak adayı zaptetmişti. Bununla da iktifa etmeyen S. Vignoso, *Anadolu* sahillerine yönelerek 1335 te III. Andronikos'un İmparatorluğa katmış olduğu *Eski ve Yeni Foça*'yı da ele geçirmeğe muvaffak olmuştu.³

Armatörlerle yapılmış olan anlaşmaya göre Cenova hükümetinin Vignoso ve arkadaşlarının bu sefer için sarfettikleri parayı ödemesi gerekiyordu. Fakat Cumhuriyet bu parayı ödeyemediği için, 26 Şubat 1347 de armatörlerle bir uzlaşma yoluna gitmeğe mecbur oldu. Buna göre, Cenova toprakları olarak kabul edilen *Sakız*'da, *Mahanenses* (*Maona*) adıyla anılan⁴ şirkete tasarruf hakkı tanıyordu. Adadaki idarî ve kazai işler Cumhuriyet'in bir yıl için tâyin edeceği bir Podesta tarafından yürütülecek, her türlü vergilerin toplanması ise *Maono*'-

1 *Ayn. esr.* 21. Diğer taraftan III. Andronikos, Saruhan Bey ile ittifak ederek 1335 te *Foça*'yı da *Zaccarialar*'a vekâleten idare etmekte olan *Cattaneo*'ların elinden almış ve buraya bir Bizans Megadukası tâyin etmişti (Camillo Manfroni, *I Colonizzatori italiani durante il Medio evo e il Rinascimento*, II, Roma, 1933 s. 51 vd.)

2 *Ayn. esr.* II. 43 v. d.

3 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 30

4 *Maona* kelimesinin menşei henüz kesinlikle tesbit edilmiş değildir. Kelimenin Cenova lehçesinde "birlik, ittifak" anlamına gelen *mobba*'dan veya grekçe "Monas" dan türediği iddia edildiği gibi (Carlo, Hopf, *ayn. esr.* 66). arap menşeli olup "muâvenet, olağanüstü mükellefiyet hissesi ve ticaret şirketi" anlamlarına gelen *Ma'unah*'dan geldiği görüşü de müdafaa edilmektedir (Camillo Manfroni, *ayn. esr.* II. 43).

ya âit olacaktı. Cumhuriyet, armatörlerin masraflarını 20 yıl içinde ödediği takdirde *Maona*'nın *Sakız*'daki tasarruf hakkı sona erecekti. Diğer taraftan, bu anlaşma Cenova'da "halk idaresi" işbaşında bulunduğu müddetçe yürürlükte olacak, Cumhuriyet rejimi değiştiği takdirde şirket her türlü tabiiyet bağlarından kurtulmuş sayılacaktı.¹

Simone Vignoso'nun kurmuş olduğu şirket, 1362 de "12" üyeden müteşekkil olarak *Yeni Sakız Maonası* (*Maona Nuova di Scio*) adıyla yeniden teşkilâtlandı.² Cenova hükümeti de armatörlere olan borcunu bir türlü ödiyemediği için *Maona*'nın ada üzerindeki tasarruf hakkını boyuna uzatmaktan başka çare bulamadı.³ Diğer taraftan, *Sakız*'ı geri alamıyacağını anlayan İmparator V. Yuannis, 8 Haziran 1363 tarihli bir fermanla, yılda "500" *iperper* vergi ödemek şartıyla adayı daimî olarak *Maona*'ya tevcih edince⁴ *Sakız*'daki Cenova hâkimiyeti Bizans tarafından da tanınmış oluyordu.

Maona'nın tasarrufuna terkedilen *Sakız*'daki Cenova hâkimiyeti 1346 dan 1566 ya kadar 220 yıl devam edecekti. Bu müddet içerisinde ada bir ara Fransa Krallığına bağlandı ise de Fransız hâkimiyeti çok kısa sürdü. Cenova, 1396 da Fransa'ya tâbi duruma düşünce, Şubat 1347 anlaşması gereğince *Maona*, ana-vatana karşı olan tabiiyet bağlarından kurtulmuş oluyordu. Bu anlaşmaya dayanan *Maona*, Cenova'nın Fransız hâkimi Mareşal Boucicaud'un göndermiş olduğu memurları işbaşından uzaklaştırarak 21 Aralık 1408 de *Sakız*'ın bağımsızlığını ilân etti. Fakat bu bağımsızlık ancak 6 ay devam edebildi. Boucicaud'un sevkettiği donanma kanlı bir savaştan sonra 30 Haziran 1409 da adayı zaptederek bağımsızlığa son verdi.⁵ Bununla be-

1 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 31. Her yıl Şubat ayında Cenova hükümeti, Cenovalı olmak üzere 20 kişilik bir liste hazırlayıp *Moana*'ya veriyor, *Moana* bunlardan 4 ünü seçiyor, nihayet hükümet bu 4 kişiden birini Podesta tâyin ediyordu. 1558'e kadar bir yıl olarak devam eden podestahlık süresi bu tarihte '4' yıla çıkartılmıştı. Ada, 12 idarî bölgeye ayrılmış olup *Governatori* denilen 12 idareci ile *Sakız*'da oturan Cenovalı tacirlerin 12 temsilcisinden meydana gelen 24 üyelik bir meclis, idarî ve adlî işlerin yürütülmesinde Podesta'ya yardım ediyordu.

1413 ten itibaren *Yeni Foça* Podesta ve Dizdar'ı (*Castellano*) ile Eski *Foça* Dizdarının seçimi de *Sakız* Podestasi ve Podestahlık meclisine bırakılmıştı (tafsilât için bk. *ayn. esr.* 64 v. d.)

2 Camillo Manfroni, *ayn. esr.* II. 48

3 1385, 1413, 1436 ve 1507 de yapılan uzatmalardan sonra 1528 de, ada yıllık 2 . 800 *lire* karşılığında daimî olarak *Maona*'ya tevcih olunmuştu (Carlo Hopf, *ayn. esr.* 45).

4 *Ayn. esr.* 38. 1440 da VIII. Yuannis de bu tevcihi yenilemek lüzumunu duymuştu.

5 G. Heyd. - G. Müller, *adı geçen esr.* I, 440. krş. Carlo Hopf, *ayn. esr.* 41.

raber aynı yıl sonlarına doğru Cenova, Fransa hâkimiyetinden sıyrılmaya muvaffak olunca *Sakız* da kurtulmuş oluyordu.

II—MAONA-OSMANLI İMPARATORLUĞU MÜNASEBETLERİ:

II. Andronikos'un *Sakız*'ı Benedetto Zaccaria'ya tevcih etmesinde, adayı Türklere karşı koruma kaygusu hâkim olduğuna göre, *Maona*'nın tarihinde en önemli mes'elenin Türklerle münasebetin teşkil edeceği şüphesizdi. Kaldı ki *Sakız*'ı idaresi altında bulduran *Giustiniani* âilesinin, *Eski Foça*, *Yeni Foça* gibi *Anadolu* kasabaları ile *Sisam*, *İcaria* ve *İstanköy* gibi *Anadolu* sahillerine çok yakın adalar üzerinde de hüküm sürdüğü için, *Anadolu*'da siyasi birliği sağlamak ve *Ege*'den başlayarak *Akdeniz*'e açılmak siyasetini güden Osmanlılarla er-geç karşılaşması mukadderdi. Ancak, doğudaki ticarî menfaatlerini ve kolonilerini düşünen ana-vatan Cenova'nın, daha Orhan Gâzi zamanında başlayan dostane münasebetleri devam ettirmek ve uzun süre, Osmanlı politikasına aykırı düşmeyen bir Bizans siyaseti gütmek yolunda sarfettiği gayretler, *Maona*'nın *Sakız*'daki hâkimiyetini devam ettirmesine yardım ediyordu. Mevcudiyetlerinin, Türklerle iyi geçinmeğe bağlı olduğunu takdir eden *Sakız* idarecileri de, mümkün olduğu nisbette Türkler aleyhindeki ittifaklara girmemek ve tehlikenin arttığı zamanlarda da yıllık bir vergi ödemeği kabul etmek veya vergi miktarını artırmak suretiyle "barışı satın almak" politikası güdüyorlardı.

Osmanlı donanması daha Yıldırım Beyezid devrinde *Sakız* önlerinde görünmeğe başlamıştı. 1380 de *Maona*'nın idaresinde bulunan *Sisam*'ı zapteden¹ "60' gemiden müteşekkil bir Türk donanması *Sakız*'a da çıkartma yaparak şehri ve civar köyleri vurmuştu.² 1402 Ankara Savaşından sonra, *Maona*'nın *Anadolu*'daki üssü *Foça* bir ara Timur'a tâbi olmuş, çok geçmeden de bir taraftan Osmanlıların, diğer taraftan Saruhan-oğulları'nın tazyiki altına düşmüştü. Bu yüzden *Maona*, önemli gelir sağlayan *Foça*'daki hâkimiyetini sürdürmek için her iki Türk devletine de ayrı ayrı vergi ödemek zorunda kalmıştı.³

1 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 41.

2 Dukas, *Bizans Tarihi*, çev. VI. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956. s. 28

3 Süleyman Çelebi'nin 1403 te Bizans İmparatoru ile yaptığı anlaşmadan, *Yeni Foça* dolayısıyla Osmanlılara ve Saruhan-Oğullarına ödenen yıllık verginin "500" er duka olduğu anlaşılıyor (Anlaşma metni için bk. *Diplomatarium Veneto-Levanticum*, II. nr. 159. ss. 290-293)

1412 deki yeni bir Osmanlı hücumu, ancak *Cenova*'dan ve *Rodos*'tan gönderilen yardımcı kuvvetler sâyesinde püskürtülmüştü.¹ Fakat Sakız idarecilerinin Osmanlı -Venedik savaşı sırasında, 1415 te *Venedik* ve *Rodos* ile bir ittifak yapıp Pietro Loredano komutasındaki Venedik donanmasını adaya kabul etmeleri kendilerine pahalıya mal olmuştu. Zirâ, Osmanlı-Venedik harbi sona erince sıranın kendilerine geldiğini görerek *İzmir*'i kuşatmakta olan Çelebi Mehmed'in ordugâhına elçiler gönderip barış dilemek zorunda kalmışlardı. Neticede, her yıl Osmanlı hazinesine 4.000 altın ödemek şartıyla arzuladıkları barışı elde etmişlerdi.² Anlaşmaya göre, bu para Sakızlılara Osmanlı ülkelerinde tanınan ticaret serbestisi karşılığında ödenecekti amma aslında miktarı gittikçe artarak 1566 ya kadar devam edecek olan daimî bir vergiden başka bir şey değildi.

1418 barışı ile Sakız-Osmanlı münasebetlerinde doğan dostane havanın, II. Murad zamanında daha da iyileştiği görülmektedir. *Maona*'ya tâbi olan Yeni Foça mültezimi Giovanni Adorno ile halefi Percivalle Pallavicini'nin Şehzâde Mustafa ve Cüneyd Bey'e karşı II. Murad'a fiili yardımda bulunmaları³, Osmanlılarla *Sakız* arasında da bir yakınlık doğurmuştu. O kadar ki 1431 de bir Venedik donanması adayı kuşattığı vakit, *Cenova Cumhuriyeti*, *Maona*'ya yardım etmesi için Osmanlı padişahına başvurmaktan çekinmemişti.⁴

Lâkin, Osmanlı tahtına II. Mehmed'in geçişinden sonra *Sakız*-Osmanlı münasebetlerinin seyri değişmişti. Bunda da, *Sakız* idarecilerinin zaman zaman Osmanlılar aleyhinde bazı hareketlere girişmeleri kadar, *İstanbul*'dan sonra evvelce Bizans'a âit bulunan yerleri, bu arada *Ege Adaları*'nı da Türk idaresinde birleştirmek isteyen Fâtih Mehmed'in güttüğü siyasetin etkileri olmuştu. *Maona*'dan Giovanni Guglielmo Longo'nun *İstanbul* kuşatmasında XI. Konstantinos'un

1 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 42

2 G. Heyd - G. Müller, *ayn. esr.* I, 441; krş. Dukas, *ayn. esr.* 65. Buna paralel olarak *Yeni Foça*'nın Osmanlılara ödeyeceği yıllık vergi de. 20.000 duka olarak tesbit olunmuştu (Carlo Hopf *ayn. esr.* 46).

3 Tafsilat için bk. Dukas, 97 - 118; G. Heyd - G. Müller *ayn. esr.* I, 442. v. d. Foça Cenevizlilerinin bu yardımlarına karşılık II. Murad, önce *Foça*'nın 1418 den beri Osmanlılara verelmekte olduğu vergiyi 20.000 dukadan 9.000'e indirmiş ve Şehzâde Mustafa meselesini tamamiyle hallettikten sonra da Adorno'ya *Yeni Foça*'yı kaydı hayat şartıyla tevcih etmişti (C. Hopf, *ayn. esr.* 46)

4 *Ayn. esr.* 49

yanbaşında yer alması, genç Pâdişahın, *Sakız* hakkındaki tasavvurlarını kuvveden fiile çıkarması için bir vesile teşkil etmişti. Tehlikeyi seven *Maona* da, ana-vatan Cenova tarafından terkedildiğini ve Papa II. Pius'un haçlı plânının gerçekleşmeyeceğini görünce, *Çanakkale Boğazı* civarındaki adalar ve şehirler hâkimlerinin izinden giderek II. Mehmed nezdine elçiler gönderip barış dilemek zorunda kalmıştı. Müzakereler sonunda, *Maona*'nın 1418 den beri Osmanlılara verildiği 4.000 dukalık yıllık verginin 6.000 duka'ya çıkarılması şartıyla bir anlaşmaya varılmıştı.¹

Böyle olduğu halde, aradan bir yıl geçmeden Hamza Bey komutasındaki bir Türk donanması *Sakız*'a gelerek *San Isidoro* kilisesi önünde demirlemişti. Eskiden *Foça* mültezimi olup Osmanlı sarayına sığınmış bulunan Francesco Drapperio'nun, *Maona*'dan 40.000 duka alacağı bulunduğunu iddia etmesi üzerine bu paranın tahsiline karar veren Fâti Mehmed, 1455 baharında 180 gemiden müteşekkil bir donanmayı ada üzerine sevk etmişti. Fakat "20" gemilik bir Cenova donanmasının limanda bulunmasından cesaret alan Sakızlılar, Drapperio'ya borçlu olmadıklarını söyleyerek istenilen parayı ödememişler, Cenova donanmasının mevcudiyeti ve kal'enin yeniden tahkim edilmiş olması karşısında herhangi bir harekete girişmenin yersiz olacağını anlayan Hamza Bey de, karaya çıkarttığı kuvvetlerle etrafı vurdurtmağı ve Osmanlı donanmasında bulunan Drapperio ile müzakerelere memur edilen Sakız ileri gelenlerinden iki kişiyi iade etmeden *Rodos*'a doğru yelken açmağı tercih etmişti. Hamza Bey, dönüşte de *Sakız*'a uğramıştı. Ancak, Drapperio'nun alacağı mes'elesinin, gönderilecek elçiler vasıtasıyla *İstanbul*'da halledilmesi hususunda *Maona* temsilcileriyle bir mutabakata vardığı için, bu sefer adada bir dost gibi karşılanmıştı.² Bununla beraber, bu sırada şehri gezmeye çıkan Türk askerleri ile Cenevizliler arasında çıkan bir arbedede, bir Türk gemisinin izdiham yüzünden batması, anlaşma havasını bozmuş ve 40.000 dukanın alınması ihtimalini ortadan kaldırmıştı. Fâti Mehmed, *Sakız*'da hiç bir şey elde edemiyen Hamza Bey'i Gelibolu Sancakbeyliğinden ve Kaptanlıktan azlederek yerine Yunus Bey'i getirmiş ve Francesco Drapperio'ya da "Git! Bundan böyle borcundan kurtuldun. Ben, alacağımın iki mislini ve Türklerin kan-

1 Camillo Manfroni, *ayn. esr.* II. 49

2 Dukas, *ayn. esr.* 198 - 201. krş. Carlo Hopf, *ayn. esr.* 51

larının bedelini Sakızlılardan alacağım!" diye hitap etmek suretiyle,¹ *Maona*'yı dize getirmek yolunda kararlı olduğunu belirtmişti. Nitekim vakit kaybedilmeden *Gelibolu*'da yeni bir donanmanın hazırlığına başlanılmıştı.

Diğer taraftan, tehlikenin arttığını hisseden *Maona* da anavatan-dan yardım istemek zorunda kalmıştı. Alfonso d'Aragona ile savaş halinde bulunan Cenova, adaya "2" kadirga ile 800 asker gönderirken, hıristiyanlığın ileri karargâhlarından biri olan *Sakız*'ın yardımına koşulması için Papa III. Calixtus ile İngiltere Kralı VI. Henry'ye de müracaat etmişti.²

Bununla beraber tehlike, umulmadık bir şekilde atlatılmıştı. 1455 sonbaharında Yunus Bey komutasında *Gelibolu*'dan hareket eden "20" gemiden ibaret küçük Türk donanması, *Edremit Körfezi* açıklarında fırtınaya tutulmuş, gemilerden "5" i batmış "2" si de karaya vurarak parçalanmıştı. Geriye kalan gemilerle *Midilli*'ye sığınmak zorunda kalan Yunus Bey, bu kuvvetle *Sakız* üzerine yürümenin bir sonuç sağlıyacağına görerek *Anadolu* sahillerine yönelmiş ve hiç bir mukavemetle karşılaşmadan her iki *Foça*'yı ele geçirmişti.³ *Eski* ve *Yeni Foça*'nın zapt edilmesiyle *Sakız*, *Anadolu*'daki topraklarını kaybetmiş oluyordu. Kaldı ki Fâtiş Mehmed, 1456 baharında *Sakız*'a sevk edilmek üzere daha büyük bir donanmanın hazırlanmasını emretmişti. Bunu haber alan *Maona*, *İstanbul*'a elçiler göndererek itaatını arza ve istenilen şartları kabule hazır olduğunu bildirmeğe mecbur olmuştu. Neticede, yıllık verginin 6.000 dukadan 10.000 dukaya çıkarılması ve *Sakız* limanında batan Osmanlı kadirgası için de 30.000 duka tazminat ödemek suretiyle yeni bir anlaşmaya varılmıştı.⁴

Artık anavatan *Cenova*'nın, Türk ilerleyişi karşısında *Sakız*'ı müdafaa edecek durumda olmadığı iyice anlaşılmıştı. *Maona* da, Türk donanmasının birbirini takip eden tehditleri altında yıllık vergi miktarını boyuna artırmak, barışı para gücüyle korumak yolunu tutmuştu amma, *Foça*'nın elden çıkmasının ve ortalama olarak yılda 30.000 duka gelir

1 Dukas, ayn. esr. 202

2 Carlo Hopf, ayn. esr. 52

3 Dukas, ayn. esr. 204. *Yeni Foça* mültezimi Paride Giustiniani, şehrin ileri gelenleriyle birlikte Yunus Bey'i karşılayarak şehrin anahtarlarını teslim etmişti. Arkasından *Eski Foça*'da 24 Aralık 1455 te kapılarını Türklere açmıştı (C. Hopf, 52).

4 Dukas, ayn. esr. 207 Carlo Hopf, ayn. esr. 52

sağlayan sakız ticaretinin¹, *Levante*'de hüküm süren savaş tehlikesi yüzünden gittikçe azalmasının, varidatının büyük bir kısmını Osmanlı hazinesine yatırmak zorunda kalan Sakız idarecilerini ergeç bir çıkmaza sürükleyeceği şüphesizdi. Bu yüzdendir ki *Maona*, bir taraftan Osmanlılarla daimî bir barış andlaşması yapmağa uğraşırken, diğer taraftan da, güçlükle elde ettiği barış şartlarından kurtulmak, yıllık vergiyi ödememek için bahaneler arıyor, fırsatlardan yararlanmağa çalışıyordu. Meselâ, 1456 anlaşmasından henüz bir yıl geçmeden, 1457 de bir Papalık donanmasının *Ege Adaları* civarında görünmesi, Sakız idarecilerini Osmanlılara verilecek 10.000 dukanın ödenmemesi hususunda cesaretlendirmişken, *Midilli*'nin de Türk hâkimiyeti altına geçmesi, Pâdişah nezdine alalacele bir elçi göndermeğe sevketmişti. Ancak 1463 te elçi Giovanni Antonio Longo ile *İstanbul*'da yapılan müzakerelerden bir sonuç alınmamıştı.² Bunun hemen akabinde başlayan ve 16 yıl süren Osmanlı-Venedik harbinde ise, *Venedik* gibi kuvvetli bir müttefik bulduğuna kani olan *Maona*, vergisini muntazaman ödemediği gibi, Pietro Mocenigo komutasındaki Venedik donanmasının *Sakız*'da üslenmesine müsaade etmek suretiyle Osmanlılara karşı cephe almaktan bile çekinmemişti.

Büyük bir ittifak çemberiyle sarılmak istenen ve yalnız Venediklilere karşı değil, onların *Balkanlar* ve *Anadolu*'daki müttefikleri ile de savaşmak zorunda kalan Fâtih Mehmed, *Sakız* mes'lesini ikinci plâna atmakla beraber, fırsat buldukça onunla ilgilenmekten geri kalmamıştı. *Pera*'ya yerleşmiş bir Venedikli olan Calimaco Romano vasıtasıyla, adaya hâkim olmak için 1469 da hazırlanan komplo muvaffak olamamış,³ 1472, 1473, 1475 ve 1477 yıllarında Osmanlı donanması *Sakız* önlerinde görünmüşse de bu tehditlerden de umulan sonuç elde edilememişti.⁴ Venedik ile barış yapıldıktan sonra, savaş süresince

1 *Scio* (*Enciclopedia Italiana*, XXXI, 1936. s. 166 b)

2 Carlo Hopf, G. A. Longo'nun barış için kabul ettiği şartların ve Osmanlılara tamdığı imtiyazların *Maona* tarafından fazla görüldüğünü ve görüşmelerin bu yüzden kesildiğini söylüyor ki (*ayn. esr.* 53), *Moana*'ya, elçisinin kabul ettiği şartları red imkân ve cesaretini veren hiç şüphesiz ki bu sırada Osmanlı - Venedik savaşının başlaması idi.

3 C. Romano'nun, gizlice anlaşmış olduğu Sakız ileri gelenlerinden Marc' Antoino'ya yazdığı mektubun ele geçirilmesi üzerine komplo anlaşılmış, M. Antonio ve arkadaşları ketledilmişler, bunu haber alan Fâtih de adaya donanma sevki tasavvurundan vazgeçmişti (Domenico Malipiero, *Annali Veneti*, I. Firenze, 1843, s. 47)

4 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 54

müttefik hıristiyan donanmasını limanlarına kabul veya Osmanlıların askerî hazırlıklarını Venedik'e haber vermek suretiyle düşmanca hareketlerde bulunan *Sakız*, tekrar yalnız başına kalmış oluyordu. Nitekim 1479 yılında bir Türk filosu adaya ihraç yaparak bazı yerleri vurduğu gibi, ertesi yıl, 1480 de *Rodos Seferi*'ne çıkan Mesih Paşa komutasındaki donanma da *Sakız*'ı yeniden tehdit etmişti. Sıranın kendi adalarına geldiğini hisseden *Maona*, tehlikeyi savuşturmak için 10.000 altun filorin ödemişti,¹ fakat bu defa *Sakız*'ı asıl kurtaran, Osmanlı donanmasının o yıl *Otranto* ve *Rodos* gibi iki büyük harekâta birden girişmiş olması ve onu takibeden yılda da Fâtih Mehmed'in vefatı idi.

Üstelik, Fâtih'in ölümü, *Giustiniani* âilesinin ve *Maona*'nın *Sakız*'daki idaresini daha 85 yıl devam ettirmesi imkânını vermişti. Gerçekten, II. Mehmed'in yerine geçen II. Bayezid'in belirli bir adalar siyasetinin olmayışı, Yavuz Selim'in batı işleriyle uğraşmağa imkân bulamayışı, Kanunî Süleyman'ın, deniz seferleri bakımından çok hareketli geçen uzun saltanat yıllarında ise, *Sakız* idarecilerinin bir "haraç-güzâr" olarak tamamıyla Osmanlılara tâbi bir siyaset güdüp, Türkler aleyhindeki ittifaklara girmekten veya Avrupa donanmalarını kabul etmekten titizlikle kaçınmaları, *Sakız*'daki Ceneviz hakimiyetinin devamını mümkün kılmıştı. Bu uzun yıllar boyunca Türk donanmasının adayı sadece bir defa, 1495 te tehdit etmesi,² Osmanlıların *Sakız*'daki Ceneviz hakimiyetini artık bir tehlike saymadıklarına delâlet etmektedir. Denilebilir ki, Osmanlı idarecileri *Anadolu* kıyılarına çok yakın olmasına ve Türk hâkimiyetine geçen adalar arasında yalnız başına kalmasına rağmen, Osmanlı hazinesine yıllık 10.000 duka vergisini³ muntazaman ödediği ve İmparatorluk aleyhine herhangi bir teşebbüse girişmediği müddetçe *Sakız*'daki *Maona* idaresini kendi tabii seyrine terketmeği daha uygun bulmuşlardı.

Bu bekleme siyasetinin, uzun vadeli de olsa birgün semere vereceği şüphesizdi. Filhakika, bir taraftan ada üzerindeki Cenova himayesi gittikçe zayıflıyor, diğer taraftan da, ticarî faaliyetlerin azalmasının

1 *Ayn. esr.* 55

2 *Göst. yer.*

3 Herne kadar Carlo Hopf, yıllık verginin 1564 de 14.000 dukaya çıkarıldığını söylüyorsa da (*ayn. esr.* 57) krş. Scio, *Enciclopedia Italiana* 9 CA 973 (2. XII. 1565) tarihli bir *Mühimme* kaydında, "âdet üzere südde-i sâadetine her sene, irsâl olunan on bin altun" denildiğine göre (*Mühimme* V. nr. 603) *Sakız* haracının çoğaltılmadığı anlaşılıyor.

tabî bir sonucu olarak *Maona*, Osmanlılara ödemekle mükellef olduğu vergiyi ödemekte güçlük çekiyordu. Buna paralel olarak, eski müreffeh günlerin geride kalması, boyuna vergi vermeğe zorlanan ada halkını *Maona*'dan soğutmuş ve artık "sömürücü" gözü ile bakılan bu idarecilerden kurtulmak için bazı teşebbüslere sürüklenmişti. Meselâ Sakızlılar, 1548-1549 da adanın *Floransa* hâkimiyeti altına alınması için Duka Cosimo dei Medici nezdinde teşebbüste bulunmuşlar, fakat, Osmanlılarla ihtilâfa düşmekten çekinen Cosimo, bu teklifi kabul etmemişti.¹

Nihayet, Doğu ve Orta Akdeniz bölgesinde Türk üstünlüğünün teessüsü ve *Maona*'nın ana-vatan siyasetinden ayrı adetâ bağımsız bir politika gütmesi karşısında Cenova Cumhuriyeti, *İstanbul*'daki elçisi Francesco de Franchi Tortorino'ya gönderdiği 2 Mart 1558 tarihli talimatla, *Sakız Maonası*'nı artık Cenova tebası olarak kabul etmediğini bildirmiş, dolayısıyla ada üzerindeki hükümlerinden vaz geçtiğini açıklamıştı.² Bu, 1347 anlaşmasına göre adayı koruma vazifesini yüklenmiş bulunan Cumhuriyet'in, ihtimal ki gerektiğinde bu vazifeyi yerine getiremeyeceğini görerek, *Sakız*'daki vatandaşlarını kendi kaderleri ile başbaşa bırakması demektir.

Böylece anavatan tarafından terkedilen Sakız idarecileri için, "haraç-güzâr"ı buldukları Osmanlı İmparatorluğunun isteklerini yerine getirmek ve *Akdeniz*'e açılan Türk donanmasını limanlarında misafir etmekten başka çıkar yol kalmamıştı. Nitekim Osmanlı donanması, *Malta* üzerine hareket etmek için 1565 Nisanında *Ağrıboz*'da toplanırken, 150 yelkenliden müteşekkil bir filo *Sakız*'a gelmişti.³

III - ADANIN TÜRK TOPRAKLARINA KATILMASI:

Osmanlılara tâbi bir politika takip etmesine rağmen *Maona* için asıl mühim olan, yıllık 10.000 duka vergiyi ödemekte gittikçe artan bir müşkülâtla karşılaşması idi. 7 Ramazan 973 (28.III.1566) tarihli

1 Taf. için bk. Doroni, *L'Isola di Scio offerta a Cosimo dei Medici*, *Rassegna Nazionale*, 1912. ss. 41 - 53.

2 Bu talimatta, "İstanbul'a gelen Maona elçilerinin, Maona üzerinde Cenova hükümlerini inkâr etmelerine hayret edilmemesi ve bir skandala meydan verilmemesi" bildirilmekte idi (Carlo Hopf, *ayn. esr.* 56; Krş. C. Manfroni, *ayn. esr.* II. 41)

3 F. Braudel, *La Méditerranée et le monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris, 1966, II, 321

bir Hükümde, "Sakız keferesi, bir-kaç yıldan berû haraçların ta'allul idüb zimmetlerinde otuz bin altun mikdarı bâkî olub" denildiğine göre, *Maona*'nın "3" yıldan beri vergisini ödiyemediği anlaşılıyor. Bundan başka, Sakız idarecilerinin Osmanlılar aleyhine bazı hareketlere teşebbüs etmeleri veya gözyummaları, bardağı taşıran son damla olmuş ve Osmanlı devlet ricalini *Sakız* adası mes'elesinin kesin olarak halledilmesi yolunda karar almağa sürüklemişti. Nitekim 1565 *Malta Seferi*'nde, *Sakız* ahalisinden bir kısmı yardım için *Malta*'ya giderek Osmanlılara karşı *St. Jean Şövalyeleri*'nin yanbaşında yer almışlardı.² Bu yetmiyormuş gibi, *İstanbul*'dan kaçan bazı hıristiyan esirler iade edilmeyip adada alıkonulmağa başlanmıştı. Bu sırada hem Podesta, hem de *Maona*'nın başkanı bulunan Vincenzo Giustiniani, Sokullu Mehmed Paşa'ya âit bir esir için fidye-i necat vermediği kabul etmişse de, *İstanbul*'a gönderdiği ulak parayı alıp kaçtığı için kölenin bedeli Sadrazama ulaşmamıştı.³ *Maona*'nın bu düşmanca hareketlerine bir mukabele olarak, ticaret için *İstanbul*'a gelen bazı Sakızlılar tevkif olunmuşlardı,⁴ amma bütün bunlar *Maona* hakkındaki itimadı kökünden sarsmış ve onun *Sakız* üzerindeki hakimiyetine son verilmesiyle sonuçlanmıştı.

Ancak burada önemle belirtilmesi gereken husus, *Sakız* mes'elesinde ağırlık noktasının ödenmeyen vergiler üzerinde düğümlendiğidir. Sakız beylerinin, "3" yıldan beri vergilerini tam olarak ödememeleri karşısında 1565 Nisanı başlarında kendilerine bir hüküm yazılarak, bu gecikmenin sebepleri sorulmuş ve borçlarını ödemeleri istenmişti.⁵ Bu ihtar karşısında Sakız Beyleri, adamlarından birini *İstanbul*'a göndererek vergilerine mahsuben 156.356 akçeyi Osmanlı hazinesine teslim etmişler, geriye kalan 413.644 akçe için de '40' gün vade dilemişlerdi.⁶ Kendilerine bu vade verilmiş, fakat süre dolup ara-

1 Kaptan-i Derya Piyale Paşa'ya gönderilen hüküm: *Mühimme*, V. s. 492, nr. 1329; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III. Ks. I, s. 6. n. 2

2 Piyale Paşa'ya yazılan 10 Şevval 973 (30. IV. 1566) tarihli Hüküm: "... muâvenet için *Malta*'ya gönderdikleri kefereden bazı mevcut olduğu " (*Mühimme* V, s. 544. nr. 1490). Metin için bk. ek. IV.

3 Carlo Hopf, *ayn. esr.* 57

4 *İstanbul* Muhafızı tâyin olunan İskender Paşa'ya yazılan 23 Şevval 973 (13. V. 1566) tarihli hüküm : *Mühimme*, V. s. 573, nr. 1585.Ek. VI

5 2 Ramazan 972 (3.IV. 1565) tarihli hüküm. *Mühimme*, VI, nr. 963

6 *Mühimme*, V, nr. 602. Üç yıllık vergi olan 30.000 Duka karşılığı 570.000 tuttuğuna göre, bu tarihte bir altunun 190 akçe olduğu anlaşılıyor.

dan aylar geçtiği halde vergi borcu ödenmemiştir. Osmanlı Divan-i Hümayûnu, verginin tahsili için 1565 sonlarında Dergâh-i âli çavuşlarından Hüseyin'i Sakız'a göndermeği uygun görmüş,¹ ayrıca Midilli Sancakbeyine de bir hüküm yazılarak Sakız Beylerinden paranın alınmasına çalışması emrolunmuştur.² Birikmiş vergi borcunu toptan ödeyecek durumda bulunmayan *Maona*, gerekli parayı toplamak için zamana ihtiyacı olduğunu ileri sürerek işi gene sürüncemeye sokmuştu.³ İşte Sakız idarecilerinin bu tutumu karşısında Hüseyin Çavuş'tan uzun müddet haber alınmadığı için verginin tahsil edilip edilemediğini öğrenemiyen Osmanlı Pâdişahı ve Divan-i Hümayûnu, 7 Ramazan 973 (28.III. 1566) de Kaptan-i Deryâ Piyale Paşa'ya, Sakız'a gidip, "beğleri ve Çavuşu getürdüb ihzâr eyleyüb, dahi şimdiye değin bâki kalan harac kimde kalmışdır ve tahsîl olunub irsâl olmaduğuna bâ'is nedir, gözedüb, dahi her kimden lâzım gelürse tahsîl eyleyüb hazîne-i âmire" ye göndermesini emretmek zorunluluğunu duymuştu.⁴

Sakız Beylerinin, vergiyi toplamak için verilen bir aylık sürenin sona ermesinde, yeniden 15 günlük bir vade istemeleri karşısında Sakız'dan ayrılıp *Sisam*'a geçen Hüseyin Çavuş, ora Sancakbeyi vasitasıyla durumu *İstanbul*'a arz ve verginin, "bu tarikle cem'î mümkün olmaduğun" ilâve etmişti. Bunun üzerine Piyale Paşa'ya yeni bir hüküm gönderilerek, "haracdan bâki kalan ne mikdâr ise hî-kusûr tahsîl idüb" Hüseyin Çavuş'la *İstanbul*'a göndermeden Sakız'dan ayrılmaması emrolunmuştu.⁵

Böylece Osmanlı Kaptan-ı Deryasına verilen vazife, "3" yıldan beri tam olarak ödenmeyen Sakız vergisinin her ne pahasına olursa olsun tamamiyle tahsil olunmasından ibaret gibi görünmektedir. Ancak bu hususta yazılan hükümlerde, adanın zapt ve İmparatorluğa ilhak edilmesi hakkında hiç bir kaydın bulunmamasına rağmen, Sakız'ın işgâlinde sonra Piyale Paşa'nın gönderdiği arızasına cevaben yazılan 10 Şevvâl 973 (30.IV.1566) tarihli hükümde, "mektub gönderüb, ferman-i şerifim üzre 'inâyet-i Hak ile çün Sakız'ı hüsn-i tedârikle kab-

1 Sakız Beylerine yazılan ve Başa Durdu Çavuşla gönderilen 9 CA 973 (2. XII. 1565) tarihli hüküm: *Mühimme*, V, nr. 602

2 *Mühimme*, V, nr. 603

3 Piyale Paşa'ya Hüküm: *BA Mühimme* V. s. 510. nr. 1390

4 *BA. Mühimme*, V. s. 492. nr. 1329 (Metin için bk. Ek. I)

5 *BA. Mühimme*, V, s. 510. nr. 1390 (Metin : Ek. II)

za-i tasarrufa getirüb..." denildiğine göre,¹ kendisine, gerektiğinde *Sakız*'ı zapt etmesinin de emredilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Esasen Piyale Paşa, bir yıl önceki *Malta Seferi*'nin başarısızlıkla sonuçlanmasının doğurduğu moral çöküntüsünü gidermek ve *St. Jean Şövalyeleri*'nden intikam almak üzere 1566 baharında yeniden *Akdeniz*'e açılmasına karar verilen donanmanın² bir kısmını alıp *Sakız* üzerine yürüyeceğine göre, vergi borcunu ödemek için boyuna vade isteyen *Maona*'nın parayı tedarik etmesi için uzun süre bekleyecek durumda değildi. Dolayısıyla, vergi bakiyesi derhal ödenmediği takdirde *Sakız* adası zapt ve Osmanlı devletinin alacağı zorla tahsil olunacaktı.

Piyale Paşa, 5 Ramazan 973 (26 Mart 1566) de *İstanbul*'dan 70 kadirga ile hareket etmişti. *Gelibolu*'dan sonra katılanlarla birlikte gemi sayısı "80"e yükselen Osmanlı donanması,³ 14 Nisan 1566 da *Sakız*'ın doğusundaki *Passaggio* mevkiine demirlemişti. Türk Kaptan-ı Deryâsının, vergi borcu olan 413.644 akçenin tahsili için geldiği bildirildiği halde, Podesta ve *Maona* şefi Vincenzo Giustiniani, parayı teslim etmek şöyle dursun, Paskalya yortusunu bahane ederek Piyale Paşa'yı karşılamağa bile gitmemişti. Sadece şehir adına iki temsilci amiral gemisine giderek, Podestanın yortu dolayısıyla şahsen gelemediğini bildirmişler ve Osmanlı donanmasının *Sakız* limanına girmesini dilemişlerdi.⁴ Şüphesiz ki bu davet, "3" yıllık verginin tam ödenmesinin bir sonucu olarak şehrin kapılarına dayanmış olan Türk kuvvetlerini ağırlamak suretiyle tehlikeyi atlatmak için başvurulmuş zoraki bir harekettten ibaretti. Sakızlı temsilcilere hüsnü kabul gösteren Piyale Paşa, onların şehre dönmelerine müsaade etmiş ve ertesi 15 Nisan 1566 günü, 3 kısma ayrılan Osmanlı donanması *Sakız* limanına girmeğe başlamıştı. Bu sırada adadaki bazı rumların ve Cenevizlilerin kadirgalara yol göstermeleri,⁵ tehlikeyi savuşturma gayretinden çok, adanın iktisadî durumunun bozulmasından dolayı *Maona*'ya karşı

1 BA, Mühimme, V. s. 544. nr. 1490 (bk. Ek. IV)

2 Bu konuda *Kanuni Süleyman Semineri* kitabında basılmakta olan *Rodos'un Zaptından Malta Muhasarasına* adlı makalemizde yeteri kadar bilgi bulunmaktadır.

3 Kâtip Çelebi, Piyale Paşa'nın *İstanbul*'dan 70 kadirga ile hareket ettiğini kaydederken (*Tuhfetü'l-kibar*, 81) Carlo Hopf, *Sakız*'a varan Osmanlı donanmasının 80 kadirgadan müteşekkil olduğunu söylüyor (ayn. esr. 58). Öyle sanıyoruz ki bu fark, *Gelibolu*'dan sonra bazı gemilerin, meselâ *Midilli* kadirgalarının donanmaya katılmasından ileri gelmektedir.

4 Carlo Hopf, *göst. yer.*

5 Carlo Hopf, ayn. esr. 58

duyulan infialin ve Türk idaresine beslenen sempatinin bir ifadesi olsa gerektir.

Sakız vergisinin tahsiline memur edilmiş olan Piyale Paşa, bekliyecek zamanı olmadığı için son bir teşebbüste bulunarak, *Napoli*'ye hareket edeceğinden bahisle, Podesta V. Giustiniani ile *Governatori* denilen adamın 12 idarecisini huzuruna davet etmişti. Henüz gerekli parayı bulamadıkları anlaşılan "Sakız Beğleri", bu davete icabet edip etmemek hususunda uzun münakaşalardan sonra, istemiye istemiye amiral gemisinin yolunu tutmuşlardı. Nâzikâne bir şekilde karşılanan Vincenzo Giustiniani ve idareciler, vergi borçlarını daha uzun süre ödiyemeyeceklerini bildirmiş olacaklar ki, akabinde tevkif olunarak zincire vurulmuşlardı. Bu sırada Serdar Piyale Paşa'nın emriyle harekete geçen yeniçeriler de, hemen-hemen hiç bir mukavemetle karşılaşmadan şehri ve kaleyi zaptetmişlerdi.¹

Böylece, 220 yıldan beri *Sakız*'da devam edegelen *Ceneviz* ve *Maona* idaresi, yerini Türk hâkimiyetine bırakmış oluyordu. Bu, *Akdeniz*'de Türk üstünlüğünün yerleşmiş olmasının tabii bir sonucu idi ve ada, silâh patlatılmasına lüzum kalmadan Türk topraklarına katılmıştı. *Sakız*, ahidnâmeler gereğince vermek zorunda bulunduğu vergisini ödiyemediği, Osmanlı İmparatorluğu da, 3 yıl ertelediği alacağından feragat edip ada üzerindeki yüksek kontrol hakkından vazgeçmeği devlet menfaatlerine aykırı bulduğu için tek çıkar yol, Osmanlıların *Sakız* haracına muâdil bir geliri bizzat tahsil etme imkânına kavuşmaları, yâni *Sakız*'ın kesinlikle Türk idaresi altına alınmasından ibaret kalıyordu ve işte Piyale Paşa da bunu sağlamış oluyordu.

Zafer alayı ile *Sakız* şehrine giren Piyale Paşa, camie çevrilen kiliselerden birinde Kanunî Süleyman adına hutbe okutarak adanın Türk hâkimiyetine geçtiğini resmen ilân etmişti. Bunu takiben, bir ihtiyat tedbiri olarak yerli halkın *Sakız*'dan ayrılmaları yasaklanmış ve *Malta Şövalyeleri*'ne yardıma gidenlerin tesbitine girişilmişti.

Sakız'ın Türk topraklarına katıldığı hakkında Kaptan-ı Deryâ'nın arızası, son sefer-i hümayûnuna çıkmak üzere olan Kanunî Süleyman'a, *İstanbul*'dan hareket etmeden önce ulaşmıştı. Pâdişah, "eyü tedarik olunmuş" diye, adanın ele geçirilmesinden duyduğu mem-

¹ Göst. yer. Adanın zaptına "اهل كفرک ساقرین چکدی پیاله پاشا" (973=1566) tarih olmuştur.

nuniyeti belirtmişti. Piyale Paşa'nın arzı gereğince *Sakız*'ın bir Sancak halinde Kaptan Paşa (Cezâyir) Eyaletine ilhakı uygun görülmüş ve Sancakbeğliği, 50.000 akçe terakkî ile Kırşehir Beyi Gazanfer Bey'e tevcih olunmuştu¹. Aynı zamanda adaya bir kadı, hatib, imam ve müezzin tâyin edildiği gibi, *İstanbul*'dan bir miktar nöbetçi yeniçeri gönderilmişti. Bütün bunlara paralel olarak, adada yapılacak işler ve alınacak tedbirler hakkında, *Malta*, *Mesina* ve *Calabria* taraflarına gönderilecek kuvvetlere Serdar tâyin olunan Piyale Paşa'ya,² yeni bir talimat yazılması da uygun görülmüştü. 10 Şevvâl 973 (30 Nisan 1566) tarihli bu hükümde dikkati çeken başlıca noktalardan biri, Osmanlı Divan-ı hümayûnunun, *Sakız*'ın "3" yıllık vergi borcunun alınmasından vazgeçmediği ve bunun tahsili için çareler düşündüğüdür. Filhakika bahis konusu hükümde, *Sakız* Fâtihî Piyale Paşa'ya, adada bulunan "beglerden ve beğzâdelerden eğer nakdlerinden ve emlaklerinden, haracdan bâki kalan otuz bin altunu tahsîl" etmesi emrolunmaktaydı. Gene bu hükümle Serdara, yeni zaptedilen yerlerde tatbik edilegelen usule uygun olarak, *Sakız*'ın "tahrîr" edilmesi bildiriliyordu. Bu tahrirde köylerin sayısı, şehirdeki ev miktarı, adanın yıllık geliri ve özellikle gümrük varidatı ile sakız istihsali, köylülerden ve şehirde oturanlardan alınan vergilerle gümrük vergisi nisbeti tesbit olunacaktı. Mukataalar zaptolunarak "ber-vech-i nakd" Sancakbeyine verilecekti. Nihayet Kaptan Paşa'dan, *Malta*'ya yardıma gitmiş olanların yakalanıp küreğe konulması, *Sakız* beğleri ve beğzâdelerinin ise kadın ve çocuklarıyla birlikte Kavala kaptanı Hüseyin Bey'e teslim olunup *İstanbul*'a gönderilmesi ve Serdarlık hizmetini yerine getirip geriye dönerken de adanın muhafazası için *Sakız*'a "2" kadırga bırakması istenmekte idi.³

Piyale Paşa, bu emir üzerine, başta Podesta Vincenzo Giustiniani olmak üzere *Sakız*'ın 12 idarecisini ve *Maona* ileri gelenlerini âileleriyle birlikte *İstanbul*'a sevketmişti.⁴ Başlangıçta, *Sakız* beylerinin "harem-i şerife lâayık olan" 10-15 yaşlarındaki çocuklarının saray hiz-

1 Piyale Paşa'ya gönderilen 10 şevvâl 973 (30. IV. 1566) tarihli hüküm: *BA. Mühimme* V, s. 544. nr. 1490 (Metin için bk. Ek. IV).

2 Piyale Paşa'nın, 3 Ramazan (24. III. 1566) tarihli Serdarlık beratı: *BA Mühimme*, V. s. 484. nr. 1310 (Metin : Ek. III).

3 krş. Ek. IV.

4 *İstanbul*'a sevkedilen Sakızlıların sayılarının çokluğu yüzünden bunların '5' gemi ile gönderildikleri anlaşılıyor (C. Hopf, ayn. esr. 59)

metine alınmaları düşünülmüşken,¹ sonradan yaş haddi 12 ye indirilmiş ve bu durumdaki çocuklar dışındaki Sakızlıların *Kırım*'a nakledilmelerine karar verilmişti. Nitekim adanın zaptından sonra Piyale Paşa'ya gönderilen ilk hükmün hemen ardından yazılan gene 10 Şevvâl 973 (30 Nisan 1566) tarihli ikinci hükümde, "harem-i muhtereme lâıyk, ilerü gelecek" 10-12 yaşlarındaki erkek çocukların *İbrahim Paşa Sarayı*'na teslim edilmesi ve diğer Sakızlıların gemilerde alıkonulup *Keefe*'ye gönderilmesi emrolunmuştu.² Bununla beraber Sakız ileri gelenlerinin bir-kaç ay *İstanbul*'da kaldıkları³ ve ancak Kanunî Süleyman'ın ölümünden sonra *Keefe*'ye nakledildikleri anlaşılmaktadır. Karl (Carlo) Hopf'un, çağdaş Ceneviz belgelerine dayanarak verdiği bilgiye göre, *İstanbul*'a gönderilen Sakızlıların Enderun hizmeti için yetiştirilmek üzere *İbrahim Paşa Sarayı*'na verilen erkek çocuklarından başka, 12 yaşından küçük diğer çocuklar da ailelerinden alınarak *San Giovanni Battista* manastırına yerleştirilmişlerdi. *Sakız*'ı idareleri altında bulundurmuş olan Giustiniani âilesinden olan 21 kişiden 3 ü ihtida ederek Osmanlı hizmetine girmişlerdi ki Morlem Mustafa adını alan Giambattista Forneto bunlar arasında idi.⁴ Geriye kalan *Maona* şefleri ve Sakızlılar ise 1566 Eylülünde *Keefe*'ye gönderilmişlerdi. Bununla beraber Sakızlıların *Kırım*'daki ikametleri ancak bir yıl sürmüştü. *İstanbul*'daki Fransız elçisi Granterie de Grandchamp'ın tavassutu üzerine, 1567 Eylülü sonlarında, önce *Keefe*'deki Sakızlıların *Galata*'da oturmalarına izin verilmiş,⁵ çok geçmeden de, aynı yılın Kasımında, istiyenlerin *Sakız*'a veya *Cenova*'ya dönmelerine müsaade olunmuştu.⁶

1 BA, Mühimme V, nr. 1490 (Ek. IV)

2 BA, Mühimme, V. s. 559, nr. 1538 (Metin için bk. Ek. V)

3 Nitekim, Kanunî'nin Szigetvar Seferi'ne çıkması dolayısıyla İstanbul muhafazasına tâyin olunan İskender Paşa'ya yazılan 23 Şevvâl 973 (13. V. 1566) tarihli hükümde, ticaret için *İstanbul*'da buldukları sırada tevkif edilen Sakızlıların, "Sakız beğleri ve beğzâdeleri İstanbul'a geldikde" yüzleştirilerek, beğlerden ve sipahilerden olmadıkları anlaşılırsa serbest bırakılmaları emrolunmaktadır ki (BA, Mühimme, V. s. 573, nr. 1585. Metin : Ek. VI) bundan, Piyale Paşa'ya verilen emrin tehir edilerek Sakız ileri gelenlerinin *İstanbul*'da alıkonuldukları anlaşılıyor.

4 Tafsîlât: Carlo Hopf, *ayn. esr.* 59 v. d.

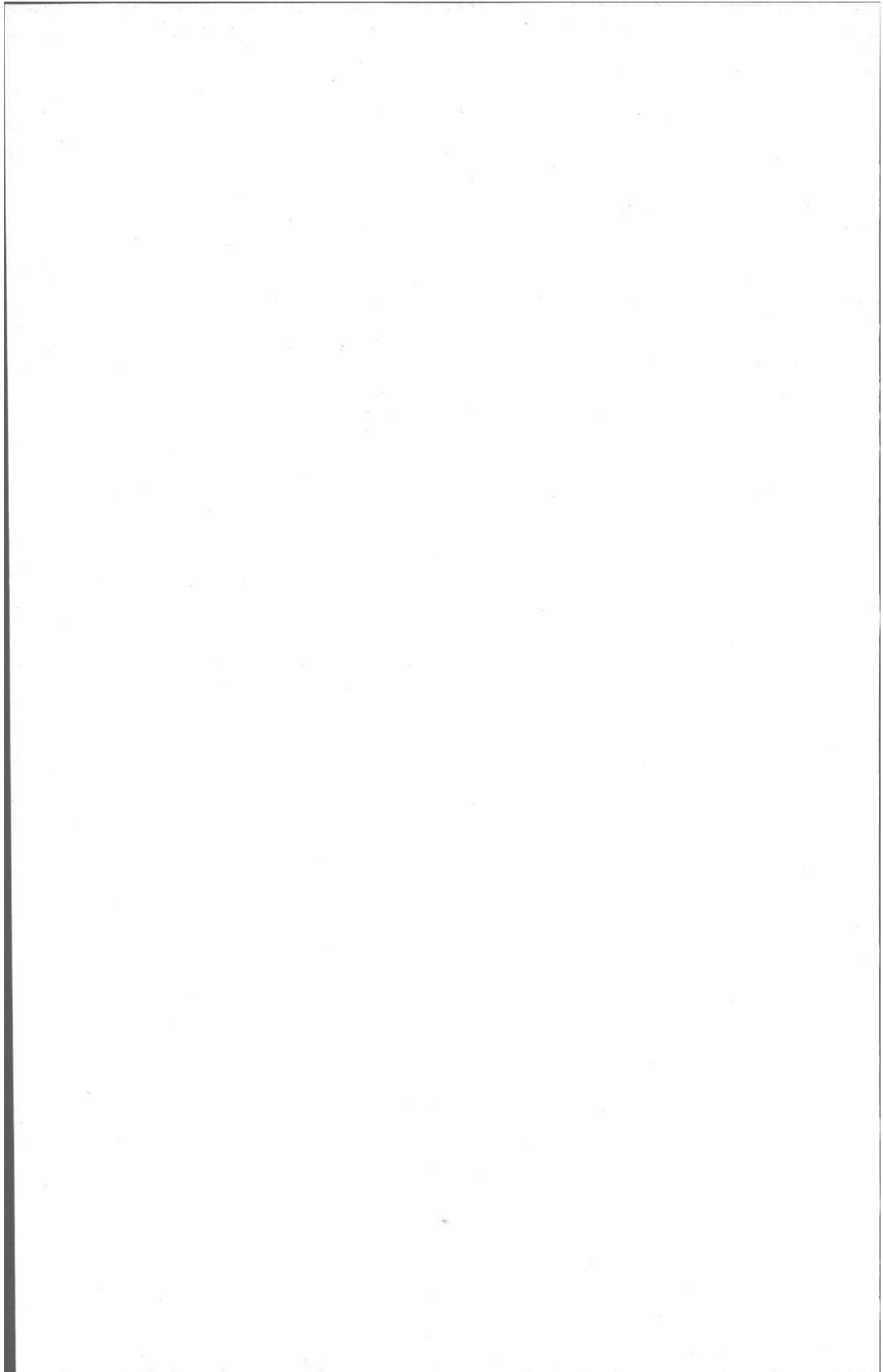
5 Bu hususta II. Selim tarafından Fransa Kralına yazılan 18 Rebiülevvel 975 (22. IX. 1567) tarihli nâme-i hümayında şöyle deniliyordu: ".. Ve sakız keferesinden *Keefe* cânibine sürülenler veyahut *Galata*'da sâkin olmaları bâbında istid'â inâyet idüb... ve Sakızlı hususunda vâkı' olan istidâlarunuz hayyiz-i kabulde vâkı' olub, gelüb *Galata*'da sâkin olmağičün icâzet-i şerifem virilmiştir.." (BA, Mühimme, VII. s. 142)

6 *Maona*'ya mensup Sakızlılardan çoğu Cumhuriyet'ten eski alacaklarını tahsil etmek ümidiyle *Cenova*'ya dönmüş, fakat hiç bir şey elde edememişlerdi. İçlerinden bir kısmı da eski yurtları olan *Sakız*'a dönüp Osmanlı tebaası olarak yaşamağı tercih etmişlerdi (Carlo Hopf, 60)

Sakız'ı silâh kullanmaksızın Türk topraklarına katmağa muvaffak olan Kaptan-ı Deryâ Piyale Paşa, ada ileri gelenlerini *İstanbul*'a sevkettikten sonra, Serdarlık beratı ile kendisine verilmiş olan vazife-yi yerine getirmek üzere, 1566 Haziranı sonlarında *Sakız*'dan güney *İtalya* sahillerine doğru hareket etmişti.¹ Artık *Sakız* adası, Cezayir yahut Kaptan Paşa Eyaleti'ne bağlı bir Türk Sancağı haline gelmişti. Bu fetihle Osmanlı İmparatorluğu, *Anadolu* sahillerine çok yakın bulunan ve zaman zaman kendi aleyhine harekete geçen Avrupa donanmalarına yataklık eden bir üssü ele geçirmiş ve *Ege Adaları* üzerindeki hâkimiyetini tamamlamış oluyordu. Diğer taraftan, *Sakız*'ın zaptı ile, Bizans toprakları üzerindeki son *Cenova* kolonisi de Türk hâkimiyeti altına düşüyordu. *Cenova* için *Sakız*'ın kaybı, aynı zamanda, Ortaçağla sınırlanan İtalyan zenginliğinin artık cılızlaşmış olan kaynaklarından birinin daha sona erdiğine de delâlet ediyordu.² 5 yıl sonra bunu takip edecek olan *Kıbrıs*'ın fethi ise, bu sona erişî daha da belirli bir hale getirecekti.

1 Piyale Paşa'ya gönderilen 2 Zilhicce 973 (20. VI. 1566) tarihli hükümde, "Sakız'da bulduğun mücrimleri alub küreğe koyasın" diye, *Malta*'ya yardıma giden Sakızlılar hakkında 10 Şevvâl 973 (30. IV. 1566) da verilmiş olan hüküm tekid olunmuştur (*Mühimme*, V. s. 696, nr. 1963). Osmanlı donanması 10 Temmuzda *Korfu* kanalında görüldüğüne göre (F. Braudel, aynı esr. II. 335) *Sakız*'dan Haziran sonlarında veya engeç Temmuz başında ayrılmış olmalıdır.

2 krş.G. Heyd. - G. Müller, *ayn. esr.* I. 480.

EK. I

Sakız vergisinin tahsili için Piyale Paşa'ya gönderilen hüküm
(BA, Mühimme V, s. 492, nr. 1329)

قبودانه حکم که

ساقز کفره سی بر قاچ ییلدن خراجلرین تعلل ایدوب ذمتارنده اوتوز بیگ
التون مقداری باقی اولوب اولبابده تحصیل ایچون چاوشم حسین ارسال اولمشیدی
هنوز دخی تحصیل و ارسال اولنمدی بو خصوصی بالذات مشار الیه چاوش ایله
تفتیش اتمک امر ایدوب بیوردوم که انشالله تعالی ساقزه واردقده بکلری و
چاوشی کتوردوب احضار ایلوب دخی شمديه دکین باقی قلان خراج کده قالمشدر
وتحصیل اولنوب ارسال اولمادوغنه باعث ندر کوزدب دخی هر کم دن لازم
کلورسه تحصیل ایلوب خزینهء عامر مه ارسال ایلیمه سن.

پیاله پاشایه کوندرلدی

۹۷۳ [28 — III — 1566] ۷ رمضان

EK. II

Sakız vergisinin tahsili için Hüseyin Çavuş'un gönderilmesi
(BA, Mühimme V, s. 510, nr. 1390)

پیاله پاشایه حکم که

سیسام بکی مکتوب کوندروب بوندن اقدام ساقز بکلرندن خراج مهمی
ایچون کوندریلان حسین چاوش کندویه کلوب ساقز بکلری هر زمانده بر

طریقله عوق ایدرلر برای وعده ویروب اول تمام اولوب بعده اون بش کون دخی وعده استنور بو طریقله جمعی ممکن اولما دوغن اعلام اتدوکن بلدرمکین بیوردوم که کوره سن واروب ساقزه ملاقی اولدوغکده ذکر اولنان خراجدن باقی قلان نمقدار ایسه بیقصور تحصیل ایدوب مذکور چاوشله سده سعادتیه کوندرمینجه ایرلیه سن.

EK. III

Piyale Paşa'nın Serdarlık Beratı
(BA, Mühimme V. s. 484 vd, nr. 1310)

پیاله پاشا حضرتلرینه یازیلان
سردارلق براتنک صورتیدر

نشان همایون حکمی اولدوکه

چون کلام قدیم و فرقان عظیم ده غزاتک علوشان و سمومکانی مواضح عدیده ده مذکور و فضایل غزو جهاد و ثمرات جهاد مسطور اولمغین بو فریضه نك اجراسنه قیام کوسترمک هر فرده عموماً و سلاطین ذوی الاحترامه خصوصاً مناسب و واجیدر بناءعلیه ذلک مرات ضمیر منیر جهاننامزده چهره زیبای عروس جهاد مشاهده اولمغین عنان عزیزم ظفر مودتم کفار خاکسار دوزخ مدار طرفلرینه علی نیت الغزا منصرف و منعطف قلوب دریا جانبلرنده اولان کفار شقاوت شعار اوزرلرینه دخی جهاد فی سبیل الله ایچون عساکر نصرت مآثر ایله سفاین ظفر قراین احضار اولتمق باینده امر قضا جریانم صادر اولمغین فرمان شریفم اوزره تجهیز اولنان مراکب کواکب شمار و عساکر نصرت دثاره بر سردار شجاعب شعار و غزا معتاد مهم و لازم اولمغین حالیا جزایر بکلر بکیسی اولوب سفاین نصرت قرین پرویزه جمعک قبودانی اولان امیر الامراء

العظام كبير الكبراء الفحام فاتح ابواب جهاد كاسر شوكت ارباب عناد كفر نهاد مظهر . . . . برحمته من يشاء مبارز ملت احمدی پياله پاشا دام اقباله فوق ما يشانك وفور فراست وكياست وفرط شجاعت وشها منته وحسن تدارك و فكر معابر ومسا لكده يد بيضاسی اولدوغنه اعتماد همايونم اولمغين سفر مزبوره تعيين اولنان امراء كرام و ساير عساكر مسلمين وجنود وموحدينه سرعسكر تعيين ايدوب بو برات سعادت انجام ونصرت فرجای ويردوم وبيوردوم كه انشاالله تعالى عزالاکرم جناب حق جل وعلائك عنایت بی غایتنه توکل تام وحضرت رسالت پناه عليه افضل الصلوة والسلامك معجزات كثير البركاتنه توسل مالاكلام وجهاريار كزين رضوان الله عليهم اجمعينك همم بی همتالرندن استمداد ايدوب توجه ايليوب دريا يوزينه چقدقده اولاممالك محروسمدن آق دكيز ياليلرنده اولان يرلری ورعايا وبراياي كفار خاكساردن وساير احل فساد وشناعتدن كركي كبي حفظ وحراست ايدوب دخي كفار بازقراارك احوال واطوارلرين وفكر فاسد وخیال كاسدلرين ودونمه هزيمت آثارلريله حرکت بی برکتاری نه جانبه اولدوغين تمام معلوم ايدينوب دخي اقتضا اتدوكنه كوره اعدانك اكر ممالك منحوسه لرندن مسينه جانبلری واکر مالته طرفلری واکر قلاوره سمتلريدهر قنغی جانبدن ممکن سه بيله قوشيلان امراء ذوی الاحترام وعساكر نصرت فرجام وساير يكيچرى قوللمله حسن اتحاد واتفاق اوزره يكدل ويكجهت اولوب ال ويردوكنه غارت وخسارت ايدوب اله كيرن خويرادلرين طعمه شمشير آبدار واهل وعياللرين قيد وبند وكرفتار ايدوب سالم وغانم مراجعت ايليه اما اكر توجه اتدكده واکر مراجعت اولندقده بروجهله تيقض وانتباه اوزره اولق كركدرکه العياز بالله درياده كميلره وياليلرده رعايا وبرايايه كفار ضلالت شعاردن ضرر وكزند ايرشمك اهمالی اولميه ومشار اليه بيله قوشلان امراء اعلام فتح پیام ويكيچرى قوللرم سرداری وساير

عساكر اسلامك و كمپاره متعلق اولان ريئسلر وسايرلرينك و ضيعى و رفيعى مشاراليهينى كندولره سرعسكر و سردار بيلوب سوزينه مخالفت و امرينه مغايرتدن كركى كېي احتراز ايليوب وجه و مناسب كوردوكى اوزره دين بابنده و دولت همايونمه متعلق اولان جمهور اموره اقدام و اهتمام ايليوب انواع مساعى جميله ظهوره كتوره لر بو بابده مشاراليهك شكر و شكايى عتبهء علياده مثمر و مؤثر در اكا توره مقيد اولوب اهمال و مساهله دن زياده حذر ايده لر و اناطولى و قرماندن بيله قوشيلان زعما و ارباب تيماردن واقى اولان محلولاتى خدمتمده و يولداشلقده بولنانلره قانون اوزره استحقاقلرينه كوره توجه ايله سدهء سعادتمه كلديكده براتلرى و يريله و بوغازى طشره چقدقده ادالر اراسنك محافظه سيچون اون بش پاره كى تعيين ايليوب بر يرار كسندهء سردار نصب ايدوب اليقويه كه اول اطرافده حفظ و حراستى لازم اولان محللرى دشمندن كركى كېي حفظ و حراست ايله.

[24 — III 1566] ۳ رمضان ۹۷۳

EK. IV

Sakız'ın zaptından sonra Piyale Paşa'ya gönderilen hüküm
(BA, Mühimme V, s. 544, nr. 1490)

جزاير بكار بكيسنه حكم كه

مكتوب كوندروب فرمان شريفم اوزره عنایت حق ايله چون ساقزى حسن تداركله قبضهء تصرفه كتوروب بكارين حبس و ايچنه قيرشهرى بكي غضنفر دام عزه ايله يكيچرى قوللرم قويوب ضبط اولنوب سنجاق طريقيه مشاراليه و يرله سن انلردن غيرى خيلى بك زاده لرى اولوب انلرك احوالن و معاونت ايچون مالتيه كوندرد كلرى كفره دن بعض موجود اولدوغن و اكي

کلیسا بری جامع و بری مسجد اولوب و بر قاضی و بر مقدار یکیچری قوللرم دخی تعیین اولمسه سن و سایر هر نه اعلام آتمش ایسک علی وجه التفصیل پایه سریر عالم مصیر خسروانمه عرض و تقریر اولنوب علم عالم شمول خسروانم محیط و شامل اولدی ابو تدارک اولممش اما نمقدار قریه لری اولوب هر سنه حاصللری ندر و کمرک نمقدار النور اندن دخی نه حاصل اولور معلوم اولتی لازم اولمغین عرض اتدو کک اوزره کمال مراحم خسروانم دن سنجاغی مشارالیه الی بیک اقچه ترقی ایله عنایت اولنوب قاضی دخی نصب اولنوب و نوبتجی طریقله یکیچری دخی تعیین اولنوب ارسال اولتیق اوزره اولوب بیوردوم که وصول بولدقده اول بک زاده لردن اون اون بش یاشنده اولوب حرم شریفمه لایق اولانلری کوندروب جمله اسبابلرین کرکی کبی ضبط ایدوب بها ایدنلری صاتوب بها ایمیوب سده سعادتمه کوندروملو اولانلری بیله کوندروب و جزیره مزبورده نمقدار قریه اولوب و شهرک نمقدار خانه لری اولوب اکر قرادن اکر شهرلودن اکر کمرکدن نمقدار نسنه الیه کلوریه مجمل ابواب محصولات یازدوروب دفتر ایدوب هر خصوصده عادت و قانونلری اوزره ایدوب و هر سنه نمقدار ساقز و غیره حاصل اولدوغین مفصل دفتر ایدوب کوندره سن و مالیه معاونته وارانلرن جاسوس اولنلری اله کتوروب قارونیه اوروب کورکه چکدره سن و خزینه سنده بولنان دفتری جمله مهرلیوب سده سعادتمه کوندره سن و جبهه خانه لرنده نمقدار باروت و نمقدار جبه و جوشن نفیر و قطیر بولنانی ایکی دفتر ایدوب برین سده سعادتمه کوندروب برین انده الیقویه سن و شمذیلک مقاطعه لری نمقدارده اولوب کیملرده در کیرو انده ضبط اتدروب و سنجاق بکنه بر وجه نقد و یروب خزینه لری ایراد و مصرف دفترلرین عینی ایله مهرلیوب کوندره سن و انشاالله تعالی مراجعت ایدوب سده سعادتمه کلملو اولدقده انده ایکی پاره کبی الیقویه سن و بر کلیسا جامع اولوب خطیب امام و

مؤزن و سایر مرتبه‌سی تعیین اولنوب کوندریلور و انده اولان بکلردن و بکزاده‌لردن اکر نقدلرندن و املاکلرندن خراجدن باقی قلان اوتوز بیک التونی تحصیل ایدوب دخی کوندرلمکه قابل اولان اسبابلر ایله بکلری و بکزاده‌لری قواله قپودانی حسین ایله ایکی پاره کمی ایله کوندره‌سن اما کرکی کپی تنبیه و تاکید ایلیه‌سنکه غفلت اوزره اولمیوب هر برین کرکی کپی ضبط ایده و انده هر برینک باقی قلان املاک و اسبابندن هر نه قالورسه دفتر ایدوب کوندره‌سن بکلر و بکزاده‌لرین عورت و اوغلانلریله بیله کوندره‌سن و قپودان حسین بوغازه کلدکده انده لانسه قویوب کندوسی محافظه خدمتنده اولوب اکا کوره تنبیه ایلیه‌سن.

۹۷۳ شوال ۱۰ [30 — IV — 1566]

EK. V

Sakızlıların Kefe'ye gönderilmesi hakkında Piyale Paşa'ya hükmü
(BA, Mühimme V, s. 559, nr. 1538)

مشار الیه حکم که

ساقزدن کلچک بکزاده‌لردن حرم محترمه لایق ایلر و کلچک اون هر نقدر اوغلان کلورسه اون و اون اکی یاشنده اولا الوب ابراهیم پاشا سراینه تسلیم ایلیوب و سایر ساقزلولری کمیده قویوب کفه‌یه کوندره‌سن بو بابده کفه بکنه دخی حکم یازیلوب سکا ارسال اولندی بیله ارسال ایلیه‌سن.

۹۷۳ شوال ۱۰ [30 — IV — 1566]

EK. VI

İstanbul'da tevkif edilen Sakızlılar
(BA, Mühimme V, s. 573, nr. 1585)

استانبول محافظه سنه تعیین اولنان اسکندر پاشایه حکم که

بوندن اقدام ساقز رعایاسندن بعض کفره صندال ایله محروسه استانبوله
تُرُنْج و ساقز وغیری نسنه کتوروب هنوز دخی اول جانبه وارمدین ساقز
احوالی اولدقده بونلردن داخی ساقز بکلرندندر دیو محروسه استانبوله طوتیلوب
حبس اولمشلر ایدی حالا مذکورلر سده سعادتیه عرض حال کوندروب
بیز جزیره مزبوره نکه قدیمی رعایاسی اولوب بکلره و سپاهیلرینه علاقه مز یوقدر
کندو حالزده یوز دیو بلدر دکلی اجلدن بیوردوم که واردوقده امرم اوزره
ساقز بکلری و بکزاده لری استانبوله کلدکده مذکورلری انلرله مواجهه ایدوب
فی الواقعی استانبوله اله کیروب محبوس اولان کفره ساقزک بکلرندن و
بکزاده لرندن و سپاهیلرندن اولیوب قدیمی رعایا طایفه سندن اولوب کار
وکسبلرنده ایسه اطلاق ایلیه سنکه واروب کیرو کسبلرینه مشغول اولالر اما
شویله که بکزاده لرندن و سپاهیلرندن اولالر امرمه مخالف اطلاق اتمیوب
کماکان حبس ایلیه سن.

عرض حال کتورن مینحال

نام زمییه ویرلدی

۹۷۳ ل ۲۳ [13 - V - 1566]